
Židovská literatura působí mysticky. Ale je také velmi konkrétní a zemitá

Židovská literatura působí mysticky. Ale je také velmi konkrétní a zemitá

17. 6. 2011; autor: Marie Kohoutová; rubrika: Rozhovory & portréty

Petr Sláma, Th.D., odborný asistent na Katedře Starého zákona Evangelické teologické fakulty UK, získal Výroční cenu nakladatelství Vyšehrad za rok 2010. Cena mu byla udělena za původní studii o rabínské literatuře a za překlad jejích reprezentativních textů z hebrejštiny a aramejštiny v knize Tanu rabanan – Antologie rabínské literatury. Práci na tomto komplikovaném tématu, která trvala deset let, přibližuje následující rozhovor.

Těžko najdeme tajuplnější a gnozeologicky komplikovanější oblast filozofie, náboženství a myšlení vůbec, než je židovská mystika. Jaká jsou její základní východiska, texty, které ji kodifikují, a jak s nimi pracuje vaše kniha Tanu rabanan?

Tanu rabanan se židovské mystiky občas dotkne, ale spíš se snaží představit něco jako střední proud židovského písemnictví pozdní antiky. Navenek tahle literatura působí exoticky až mysticky. Při bližším pohledu se ale ukáže, že má také dlouhé pasáže, které jsou velmi konkrétní a zemité. Mystické je východisko toho všeho: představa, že světu vládne skrytý řád. Je to trochu jako hra na poklad: po cestě jsou rozesety šipky, všelijaké odkazy, a tomu, kdo se po té cestě vydá, začnou po nějaké době dávat smysl.

Vzrušující jsou pomalu se objevující souvislosti. K tomu východisku patří víra, že Bůh svému vyvolenému lidu – Izraeli – prozradil cosi podstatného z té cesty, když mu daroval Tóru, božské učení. Izrael díky tomu ví, jak si uspořádat život. Což vypadá jako protekce, na druhou stranu je to cesta náročnější, o níž si nejjeden člověk řekne, že to žádné velké terno není.

Petr Sláma, Th.D., odborný asistent na Katedře Starého zákona Evangelické teologické fakulty UK, před obrazem Veroniky Tydlitátové

Soubor překladů hebrejských a aramejských originálů vychází u nás vůbec poprvé. Co bylo pro vás jako badatele a překladatele nejtěžším úkolem – byl to výběr ukázek a metoda výběru, nebo to byly otázky datace, problémy jazykové či samotná interpretace těchto textů?

Něco již v češtině vyšlo: máme např. několik překladů traktátu Avot (Jakoba Brandeise z 19.století v překladu Bedřicha Noska). U překladů rabínské literatury ale musí člověk odolat pokušení, aby z rozsáhlé knihovny těchto židovských textů „nevyzobal“ jako hrozinky z dortu čtenářsky vděčné příběhy. Těch je v Talmudech a midraších neuvěřitelné množství. Žánr těchto hlubokomyslných a často paradoxních vyprávění se nazývá *agada* (aramejsky „vyprávění“). Agada je klasickou ukázkou toho, jak si určité společenství vyprávěním buduje svou identitu, příběhem z dávné i nedávné minulosti definuje, kým vlastně je.

Knihla přináší množství epizod ze života Hilela a Šamaje, mimochodem současníků Ježíše Nazaretského i jiných rabínů. Jenomže židovství se nedefinuje pouze společnou pamětí, ale také společnou praxí: Z relativně přehledné řady kulticko-etických pravidel během staletí vykrytalizoval postupně okolo přelomu letopočtu promyšlený systém, ba celý způsob uvažování, který se nazývá *halacha* (doslova „chůze“, „způsob chození“).

Skutečně závaznou, normativní funkci má v židovství právě halacha. V knize mi šlo o to, aby obsahovala také slušnou porci této halachy. Vybíral jsem pasáže, které jsou typické svou logikou halachy (v knize jsou uvedeny celé tři traktáty Mišny, nejstaršího dokumentu rabínského hnutí z počátku 3.stol. n. l.)

Termín „rabínské hnutí“, který používáte v knize, evokuje představu dějinné společenské revoluce. Jaký byl hlavní přínos myšlenek rabínského hnutí ve své době a jaké byly nejvýraznější osobnosti tohoto hnutí?

V mnoha ohledech to ve výsledku revoluce byla, ale dosažená přísně evolučně! Zásadní zlom v židovských dějinách znamenal povstání proti římské okupaci v letech 67–70 n. l. Římané povstání potlačili a po delším obléhání srovnali se zemí jeruzalémský chrám. Ten byl do té doby náboženským centrem všech Židů, tehdy už rozestých po celém Středomoří. Do roku 70 měla největší náboženský i politický vliv kasta kněží. Otřes zboření chrámu zamíchal rozložením sil. Jako nejschopnější se na troskách chrámu postupně prosadila původně menšinová skupina laiků, která zdůrazňovala právě Tóru, božské učení, a její vynalézavou aktualizaci.

Tato skupina zřejmě nějak souvisela s hnutím farizeů, které známe z Nového zákona. Tóra, její výklad a její poslušnost jsou tím, co podle nich z Židů dělá Židy – a ne chrám a jeho provoz. Vůči Římanům byli rabíni spíše konformní, ovšem pod podmínkou náboženské autonomie. Židům budoucích staletí předali návod, jak žít v cizím, spíše nepřátelském prostředí. Pozdější doba uchovala vzpomínku na důležité učitele tohoto hnutí, jakými byli právě Hilel a Šamaj, Jochanan ben Zakaj, Akiva nebo Jehuda ha-Nasi.

Kdo nebo co byl v pojetí tehdejších rabínů Izrael?

Když rabíni uvažují o Izraeli, mají na mysli všechny Židy. Jejich texty prosvítá, že zpočátku představovali mezi Židy menšinu. O to větší obdiv zaslouží, že své učení koncipují jako program pro všechny. Izrael má v jejich pojetí vždy etnický aspekt. Do popředí se ale dostává aspekt teologický: Izrael jsou ti, kdo žijí podle Mojžíšovy Tóry.

Rozvíjejí a přetvářejí se myšlenky a úvahy, které se objevují v historické rabínské literatuře, i dnes a jakým způsobem?

K silným stránkám rabínské literatury patří to, že má propracovanou vzájemnou souhru toho, co je konstantní, s tím, co je variabilní. Rabíni to vyjadřují učením o dvojí Tóře. *Písemná Tóra* je vlastně židovská bible. Postupně se prosazuje představa, že Hospodin Mojžíšovým prostřednictvím předal Izraeli písemnou Tóru – do posledního písmenka hotovou a definitivní. To je ale polotovar. K celé Tóře patří vždy výklad, který musí být aktuální, šitý na míru posluchači.

Rabínská literatura, které věnují svou knihu, je vlastně záznam této ústní Tóry prvních šesti nebo sedmi století n. l. Je fakt, že jak je ústní Tóra jednou zachycená písemně, chová se jako text. Ale povinnost interpretovat Tóru nově tváří v tvář novým situacím zůstává. O každém biblickém verši platí, že má sedmdesát sedm (starobylý eufemismus pro nekonečno) významů. V tom je rabínská literatura v mnoha ohledech nevyčerpatelnou inspirací všem, kdo se dnes věnují hermeneutice, teorii porozumění a výkladu.

Ústně tradované učení judaismu, později kodifikované v židovských posvátných textech, je věkovité. Jak může být v každé době aktuální?

Aktuální je rabínská literatura právě svou – tvrdošjně opakovanou – snahou aktualizovat prastarý text bible. Samozřejmě obsahuje, stejně jako sama bible, množství tvrzení, která jsou dobově podmíněná a dnes znějí komicky nebo zle (světový obraz byl tehdy jiný, středomořská civilizace – nejen ta židovská – otrokářská a patriarchální).

V zásadě ale rozvíjí biblický obraz milujícího Boha a spravedlivého mezilidského řádu, který se dole na zemi již praktikuje v Izraeli a který je pro člověka tím nejlepším. Zmíněná dynamika písemné a ústní Tóry ale nedovolí ustrnout na bezduchém papouškování včerejších pravd.

Kolik let trvala vaše badatelská, překladatelská a redaktorská práce na této knize a co vám samotnému přinesla – víc otázek, nebo víc odpovědí?

S různou mírou intenzity jsem na knize pracoval přes deset let. Bylo to kvůli mnoha jiným povinnostem a radostem (během té doby se nám narodily tři dcery). Hlavním důvodem tak dlouhé doby bylo ale to, o čem jsem již mluvil: poměrně brzy jsem měl přeloženou obsáhlou a zajímavou agadickou část z babylonského Talmudu a z midrašů. Pokud ale kniha měla ukázat rabínskou literaturu v celé její šíři, musel jsem se zanořit do textů halachy, světa rabínských předpisů.

Tento svět v sobě obsahuje ohromnou vůli po řádu a důslednosti. Je to jakýsi virtuální svět toho, co má být, který jeho tvůrci s neuvěřitelnou úporností cizelují poměrům navzdory. Někteří badatelé proto označují halachu jako svého druhu filozofii, kterou židovští učenci koncipují na troskách dosavadních jistot. Vzhledem k tomu, že nejde o nejujtější knihu, stálo nemalé úsilí udržet v průběhu knihy co největší terminologickou konzistenci.

Komu je antologie historické rabínské literatury určena a co by si z ní měl čtenář odnést?

Knihy je určena čtenářům, které zajímají myšlenková východiska židovství jako náboženského systému i jako kulturního a politického fenoménu. Má zhruba 150 stran úvodu a asi dvakrát tolik stran vlastních překladů. V závěru knihy je výkladový glosář k několika stovkám nejčastějších termínů.

Takto vyzbrojen neměl by se v knize ztratit humanitně orientovaný čtenář, který se chce blíže seznámit se záhadně znějícími názvy židovské tradice, jako je Mišna, Tosefta, Talmud apod. Zalíbení v ní snad nalezne židovský čtenář, neboť jeho tradici přivádí v češtině ke slovu. Rabínská literatura tvoří spolu s křesťanskou patristikou pokračování a syntézu řecké a vůbec starověké literatury a jako taková tvoří zdroj naší civilizace. Její střípky v češtině tak rozšiřují oblast českého duchovního rozhovoru.

I já moc děkuji za rozhovor.

TANU RABANAN

ANTOLOGIE RABÍNSKÉ LITERATURY PETR SLÁMA

Sláma Petr: Tanu raban / Antologie rabínské literatury

ISBN: 978-80-7021-722-1, vydání 1., 2010

vazba vázaná, formát: 130 x 200 mm, počet stran: 552, doporučená prodejní cena: 498 Kč

© nakladatelství Vyšehrad